

Rousseau este considerat, în general, drept cel mai influent scriitor al ultimelor două secole. Despre Lordul Acton se spune că ar fi afirmat, cu o doză de exagerare, că „Rousseau a produs mai multe efecte cu stiloul său decât Aristotel, Cicero, Sf. Augustin sau Sf. Toma din Aquino sau decât orice alt om care a trăit vreodată”. În orice caz, această butadă trebuie să fie interpretată în lumina a ceea ce spunea Madame de Stael: „Rousseau nu a inventat nimic dar a dat foc la tot.” Ideile sale principale au fost anticipate cu prisosință, în special în Anglia. Aceste idei și-au găsit publicul țintă în rândul clasei de mijloc, care în secolul XVIII începea să câștige rapid putere și prestigiu, devenind de atunci dominantă.

Perspectiva rousseuistă asupra vieții a continuat să domine, cu multe modificări de suprafață, desigur, dar fără ca majoritatea oamenilor să chestioneze serios presupuzițiile sale. În realitate, a discuta despre Rousseau înseamnă a pune în discuție principalele probleme ale vieții contemporane în literatură, politică, educație și, mai presus de toate, în religie. Nu este surprinzător din acest punct de vedere că reputația și scrierile sale au fost de la început și până în prezent un soi de teren de luptă internațional. Nimeni nu-și permite să fie doar partizan în acest conflict, să fie orb la numeroasele merite ale lui Rousseau. De pildă, la tot ce a făcut pentru a trezi sensibilitatea omului față de natură, în special față de natura sălbatică. De asemenea, nimeni nu ar trebui să uite că în toată această luptă se află o chestiune centrală față de care trebuie să avem o atitudine tranșantă.

În ceea ce privește această chestiune centrală – sursa tuturor confruntărilor dintre rousseuști și anti-rousseauști – a existat și continuă să existe multă confuzie. Explicația principală pentru această confuzie constă în aceea că în scrierile lui Rousseau, ca și în scrierile altor mari scriitori, și poate chiar mai mult decât acolo, există elemente care merg în contra direcției principale. Rousseau are, de pildă, o latură raționalistă. Pe baza acestui fapt, un profesor de

franceză și-a propus să demonstreze că Rousseau nu este un arhi-sentimentalist, cum îl consideră lumea în general, ci „adevăratul Rousseau este fundamental un raționalist în etica, politica și teologia sa.”

Repet, există în Rousseau pasaje în acord cu moralitatea tradițională.

Un alt expert american și-a propus să arate că este o greșeală să-l consideri pe Rousseau responsabil de o revoluție în etică. Un alt cercetător de-al nostru a reușit să se convingă pe sine că în „Discurs asupra inegalității” Rousseau nu este primordial un primitivist.

Dintre toate aceste încercări, cea mai remarcabilă este o carte abia apărută, al cărei autor trece cu insolentă în revistă toți predecesorii săi, motivând că au fost orbiți de partizanat, și promite să ne dea în sfârșit adevărata grilă de înțelegere a lui Rousseau. Totuși, acest scriitor nici măcar nu citează pasajul care, după cum chiar Rousseau ni-l indică precis, ne oferă cheia pentru scrierile sale importante. Acestui paragraf îi va acorda importanță orice interpret care nu este academic în sensul rău al cuvântului. Și asta deoarece teza pe care o rezumă a avut o influență puternică asupra lumii, deoarece a stat la baza curentului imaginativ și emoțional, și este de negăsit în alte pasaje din Rousseau care ar fi putut în sine să o corecteze.

Pasajul la care mă refer este cel în care Rousseau povestește revelația neașteptată avută în timp ce se afla pe marginea drumului, într-o zi de vară, în anul 1749, în timpul unei călătorii de la Paris la Vincennes. Această viziune are o importanță pentru principala mișcare modernă, comparabilă cu importanța în dezvoltarea creștinismului a revelației Sf. Pavel din drumul spre Damasc. În mulțimea de „adevăruri” care l-au luminat pe Rousseau în acest soi de transă în care a fost răpit, adevărul de o importanță care eclipsează tot restul era, în cuvintele sale, că „omul este bun de la natură și doar din cauza instituțiilor oamenii devin răi.”

Consecințele care au decurs din acest nou „mit” al bunătății naturale a omului au fost aproape incalculabile. Primul lor efect a fost să discrediteze viziunea teologică asupra naturii umane, cu insistența sa că omul a căzut, nu din Natură, după cum susține Rousseau, ci de la Dumnezeu, și că principala virtute pe care se cuvine ca omul să o cultive este smerenia. Potrivit creștinului, adevărata opoziție dintre bine și rău este în sufletul omului. Legea duhului cu greu poate predomina, susține el, asupra legii trupului fără un ajutor mai mic sau mai mare din partea harului divin. Noul dualism pe care Rousseau îl propune – acela dintre omul natural bun și instituțiile sale – a tins nu doar să substituie sociologia pentru teologie, ci și să discrediteze vechiul dualism indiferent de forma sa.

În practică, războiul dus de cruciatul rousseauist a fost mai puțin îndreptat împotriva instituțiilor cât a celor care le conduc și le administrează – regi și preoți în stadiile incipiente ale mișcării, capitaliști în zilele noastre. „Ne apropiem de epoca crizelor și de epoca revoluțiilor”, spunea Rousseau. Nu doar că a făcut profeția aceasta, dar mai mult decât oricare alt om a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a o aduce la îndeplinire.

Există elemente conservatoare și chiar prudențiale în scrierile sale. Dar ca urmare a atracției imaginative superioare a noului dualism bazat pe bunătatea înnăscută a omului, rolul pe care el l-a jucat a fost acela de ultraradical. Într-una din cele mai echilibrate analize apărute, criticul francez Gustave Lanson, după ce face dreptate diverselor curente minore din opera lui Rousseau, rezumă cu acuratețe influența sa majoră: „Irită și inspiră revolta și aprinde pasiuni entuziaste și produce dușmănie. Este tatăl violenței, sursa a tot ceea ce este radical. Sufletele simple care cedează virtuții sale ciudate sunt aruncate într-o căutare disperată a absolutului, un absolut care este realizat când prin anarhie, când prin despotism social.”

Am spus că există în legătură cu această influență rousseauistă o aplecare constantă a teologiei spre sociologie sau spre ceea am putea numi viziunea umanitaristă asupra vieții. Ar trebui să adăugăm că în această filosofie totală a umanitarismului intră un ingredient care îl precede pe Rousseau și care ar putea fi definit ca utilitarist. Utilitarismul și-a avut deja profetul în Francis Bacon. În scrierile lui Bacon ca și în cele ale lui Rousseau își găsesc loc diverse tendințe, dar la fel ca cele ale lui Rousseau, ele au o temă centrală: au încurajat întotdeauna și, putem spune fără teamă de a greși, vor încuraja întotdeauna înlocuirea Regatului lui Dumnezeu cu regatul omului – exaltarea confortului material în dauna celui spiritual, glorificarea puterii în creșterea a omului față de forțele naturii în numele progresului.

Rousseauistul și baconianul, deși în aparență în opoziție unul față de celălalt, au cooperat în a submina, nu doar tradiția religioasă, ci și o altă tradiție, care în Occident își are originile nu în Iudeea, ci în Grecia antică. Această tradiție mai veche ar putea fi definită ca umanism. Scopul umanistului este o viață echilibrată și ponderată. El încearcă să obțină acest deziderat respectând legea măsurii. Oricine a reușit să aplice cu succes acest precept general la o situație de criză a obținut, date fiind circumstanțele, ceea ce este potrivit și decorumul. Decorum este virtutea supremă pentru umanist, în aceeași măsură în care smerenia are întâietate față de toate celelalte virtuți pentru creștin. Tradițional, ideea de decorum a fost asociată, adesea printr-o considerabilă doză de formalism, cu ideea de gentleman. Umanismul și religia în formele sale variate s-au ciocnit uneori, dar cel mai adesea au fost în alianță. După cum spune Burke într-un pasaj faimos: „Nimic nu este mai cert decât că manierele noastre, civilizația noastră, și toate lucrurile bune care sunt în legătură cu ele au depins de secole, în această lume europeană a noastră, de două principii și au fost într-adevăr rezultatul acestor două

Ce cred: Rousseau și religia

Scris de Irving Babbitt

Miercuri, 21 Februarie 2018 10:48

principii combinate: spiritul gentlemanului și spiritul religiei.”

Fragment tradus din engleză din eseul „What I believe: Rousseau and Religion”, apărut în volumul „Spanish Character and Other Essays”.